

De brief van Anneke Nijs. Briefschrijven in een complete communicatieve situatie.

1 maart 1989

Auteur: [Hugo de Jonghe](#)

Volume: [18](#)

Nummer: [6](#)

Pagina's: 344-351

Documenten

- [vonk_jrg18_055e.pdf](#)

de brief van anneke nijs briefschrijven in een complete communicatieve situatie theorie en praktijk men is het er onderhand wel over eens onder de theoretici althans schrijfvaardigheid moet je situationeel aanpakken 1 de redenering daarachter is een voudig schrijfvaardigheid is een aspect van taalvaardigheid en die is vooral als communicatieve vaardigheid te begrijpen communiceren boodschappen uit wisselen doe je in situaties en daarom moet taalvaardigheidsonderwijs erin be staan dat je leerlingen greep leert te krijgen op communicatiesituaties zwem men leer je immers ook in het water in de praktijk zie je het vaak anders gebeuren met praktijk is dan bedoeld dat gene wat in de klas plaatsvindt plus datgene wat als werkmateriaal in school boeken wordt aangereikt dan lijkt een theoretische benadering hoogtij te vieren leerlingen worden niet uitgenodigd tot taalbedrijvigheid luisteren spreken lezen en schrijven in communicatiesituaties maar krijgen theorie aangeboden en mogen daar achteraf wat op oefenen die theorie gaat dan bv over de kenmerken van een brief een verhaal een beschrijving een uiteenzetting opstel of een andere tekstsoort pas als dat is afgewerkt komt er schrijven aan te pas het is dan aan de leerlingen om ervoor te zorgen dat het schriftstuk aan de bestudeerde theorie beantwoordt ik zie op zijn minst twee redenen waarom de praktijk van het moedertaalonderwijs zo hardnekkig aan dat theoretiseren vast blijft houden in de eerste plaats leggen onderwijstradities het niet vlug tegen vernieuwers af in de tweede plaats heeft het ook nogal wat voeten in de aarde als je lessen in communicatieve zin moet organiseren je staat dan voor een niet te onderschatten moeilijkheid breng in je klas maar een complete communicatieve situatie tot stand hoe moet dat wat is daar allemaal voor nodig reële en gespeelde situaties gelukkig moet een complete communicatieve situatie niet reël zijn wie daar van uitgaat komt bij bekende noodsprongen uit als een gezamenlijke brief naar de brt of de antwerpse zoo naar bellewaerde of een toevallig wegens ziekte vonk 1989 18de jg nr 6 344 afwezig klasgenootje men kan zich met enige

moeite wel voorstellen wat in stellingen als de radio of de televisie met dergelijke correspondentie aanvan gen ietwat gelukkiger is het alternatief van de klas of schoolkrant of van het prikbord maar daarmee zijn de mooiste kansen al opgesomd het valt niet mee om er een vol jaar mee rond te komen als er zich situaties voordoen waarin functioneel schrijfwerk mogelijk is zoals bij het zieke klasgenootje dan zou ik willen voorstellen om daar gebruik van te maken toch zou ik er in geen geval jacht op willen maken omdat er namelijk een volwaardig alternatief bestaat dat van de simulatie dat opent natuurlijk een heleboel mogelijkheden wat kun je niet allemaal laten spelen van heel werke lijkheid nabije tot irreeel ver van de werkelijkheid af liggende situaties en overi gens dat een situatie gespeeld is doet helemaal geen afbreuk aan haar com plete communicativiteit een communi catiesituatie is m i compleet als het volgende erin aanwezig is a een spreker of schrijver ik noem dat een s rol met een uitzegbedoeling b een boodschap mededel ing vraag verzoek uitleg bevel enz c een voor taal bestemd medium gehoorafstand telefoon papier tekstver werker d een luisteraar lezer wat ik dan graag een l rol noem e alles wat nodig is om a tot d op een aanvaardbare manier mogelijk te mak en het lijkt nogal wat toch is het in veel gevallen niet zo veel en dat wil ik met on derstaande les duidelijk maken het is in ieder geval niet nodig dat de situatie echt is je moet wel goed weten wat voor soort tekst je met je leerlingen wilt bereiken en je moet tot enig creatief denken in staat zijn verder is er alleen maar wat ma teriele handigheid pen potlood papier schaar en lijmpot en geduld voor nodig ane ke staat voor een probleem vaak leggen kinderen grote afstanden af om op school te komen ze gaan dan al vroeg op weg te voet of met de fiets er komen bussen trams en treinen bij te pas er worden wachttijden overbrugd en soms komt er nog overstappen bij kijken daarbij hebben de kinderen in de regel zware school tassen te torsen veel volwassenen zouden er meteen voor bedanken aneke nijs een denkbeeldig meisje van een jaar of dertien is zo iemand bij gaand kaartje laat zien wat voor een omweg zij moet maken om bij het station van elzegem te komen om van daaruit met de trein groeze te bereiken waar zij school loopt wat op het kaartje staat is even denkbeeldig als aneke zelf het zou alleen maar echt kunnen zijn er is een kortere weg naar het station maar die loopt over een korte afstand door het domein beukenhof een confe 345 plattegrond van aneke s woonomgev ing te elzegem 1 12 500 0 500 m 1000 m legende a woonplaats van aneke nijs akkerweg 12 elzegem b conferentie oord beukenhof stationsstraat 168 elzegem za akvoerder mevr j van deuren c station van elzegem rentie oord waarvan ene mevr j van deuren zaakvoerder is daarmee zijn de belangrijkste elementen van de situ atie gegeven er is een duidelijk probleem on er is een duidelijke mogelijke oploss ing om tot die oplossing te komen moet er evenwel gecommuniceerd worden en daartoe moet het initiatief van het 346 schoolkind uitgaan zij moet een verzoek richten tot de zaakvoerder dat kan mondeling of schri ft elijk in het eerste geval heeft er een gesprek plaats in het tweede worden er brieven gewisseld didactisch bekeken mondeling en schriftelijk vroeger plei tt e ik er al voor om het schrijven van de leerlingen plaatste laten vin den in een proces waarin het door een mon delinge fase vooraf wordt gegaan de jonghe 1974 een voordeel is dat je op die manier spreken luisteren en schrijven lezen in een klasse activiteit integreert een

tweede voordeel is dat je het transfereffect ten volle kunt laten werken wat een leerling in een situatie heeft leren te doen zal hij zij ook in een andere kunnen althans in de mate dat die situaties op elkaar gelijken d n perkins 1988 2 daarmee ligt de aanpak voor de hand eerst laten we in de klas het gesimu leerde gesprek plaatsvinden tussen anneke nijs en de zaakvoerende mevrouw daarna schakelen we naar het schrijven van brieven over dat wordt dus 1 rollenspel plus bespreking gevolgd door 2 schrijven plus bespreking die laatste bespreking zal in de meeste gevallen onvermijdelijk in een latere les terechtkomen de onderwijsgevende aan het werk voor de les zijn nodig de plattegrond op stencil fotocopie of transparant 3 en instructies voor het rollenspel daar kun je de klas mee in toch lijkt het mij aangewezen zoniet onmisbaar om nog voor wat anders te zorgen om je er goed rekenschap van te geven wat je van de kinderen verwacht schrijf je zelf vooraf ook zo n stuk je moet al een erg vaardig schrijver zijn om je zonder meer te kunnen voorstellen hoe een acceptabele verzoekbrief eruit kan zien wie het zelf gedaan heeft weet het beste waar hij zij op letten moet acceptabel lijkt mij in ieder geval het in bijlage opgenomen stuk van een dertienjarige leerling in 1985 als rolinstruc-ties hanteerde ik het volgende en daarbij stond me voor de geest om de klas in drie groepen van allemaal duo s te verdelen a je bent anneke nijs dertien jaar oud en je woont te elzegem akkerweg 12 je gaat met de trein naar school in groeze maar om bij het station te komen moet je een heel eind fietsen er is een veel kortere weg over het domein beukenhof maar die is prive hoe zou je de zaakvoerder van dat conferentie oord mevr j van deuren om toestemming verzoeken om toch van die priveweg gebruik te mogen maken 347 b je bent mevr j van deuren zaakvoerder van conferentie oord beukenhof stationsstraat 168 elzegem een leerling van het lyceum te groeze die achter het domein woont anneke nijs akkerweg 12 vraagt toestemming om via de priveweg over het domein naar het station te mogen fietsen je vindt dat je dat wel kunt toestaan knoop er toch maar een flinke beperking aan vast c je bent mevr j van deuren zaakvoerder van conferentie oord beukenhof stationsstraat 168 elzegem een leerling van het lyceum te groeze die achter het domein woont anneke nijs akkerweg 12 vraagt toestemming om via de priveweg over het domein naar het station te mogen fietsen je vindt dat je dat niet kunt toestaan geef tenminste een gegronde reden op er is dus maar een soort anneke omdat er ook maar een verzoek is met het antwoord kun je twee richtingen uit en daarom is in twee soorten zaakvoerder voorzien voor het rollenspel is dat van belang anneke nijs moet niet kunnen weten hoe het antwoord uit zal vallen leerlingen met b of c zitten bijgevolg liefst wat over de klas verdeeld de les natuurlijk start je niet botweg met het rollenspel er gaat wat bespreken aan vooraf en wel van het probleem waar anneke nijs en in haar voetspoor mevr j van deuren voor staat daartoe wordt het kaartje bekeken en toegelicht zo veel mogelijk op een manier die flinke interactie vanwege de leerlingen mogelijk maakt het leek me aangewezen om daarbij werk te maken van vier begrippen die voor taalhandelingen staan vragen verzoeken toestaan weigeren wat is het verschil tussen de eerste twee hoe doe je dat iemand om iets verzoeken moet je ergens speciaal op letten wat zijn argumenten hoe sta je iets toe hoe reageer je daarop hoe kun je iets weigeren hoe doe je dat enz je let er op om dit allemaal niet te zeer in abstracto te

bespreken maar het telkens goed op de concrete probleemsituatie te betrekken als de hele situatie ruim is doorgepraat ga je tot spelen over een aneke nijs richt haarverzoek tot een mevr van deuren dat rollenspel hou je als onderwijs gevende goed in de hand je weet immers waar het in een dergelijk gesprek om gaat als volwassen taalgebruiker en leraar of lerares nota bene word je immers geacht dergelijke situaties zelf voorbeeldig aan te kunnen mocht je ertoch nog niet helemaal op berekend zijn geweest dan heeft het beslist geholpen dat je bij je voorbereiding eerst ook eens de briefschrijvende aneke nijs hebt gepeeld er komt een rijtje voorwaarden bij kijken bijvoorbeeld het volgende gespreksopening een begroeting wie eerst voorstelling aneke nijs zegt wie ze is bondige omschrijving van het probleem 348 formulering van het verzoek eventuele vragen om verduidelijking van deuren toestemming weigering meedelen van een voorwaarde argument respecteren van geldende wellevendheidsregels u je gespreksafroning bedanking precies op dat rijtje zal de bespreking van de spelprestatie s zich moeten richten ten het is zeker nodig om het spelen liefst door wisselende paren over te laten doen niet om het leuk te maken maar omdat de leerlingen in hun taalgedrag pas al spelende en herspelende greep krijgen op de situatie daarom is het ook nodig dat spelers en klas telkens de kans krijgen om het gespeelde ruim te bespreken als lerares leraar hou je daarbij de richting van de opgesomde voorwaarden aan zodra het helemaal goed zit kan tot schrijven worden overgegaan wie er de tijd voor heeft kan daarvoor nog het gesprek laten telefoneren dat maakt de overgang naar het schrijven van de verzoekbrief lichter wie telefoneert is alleen ruimtelijk van zijn gesprekspartner gescheiden zorg er voor dat de leerlingen die telefoneren elkaar niet zien 4 wie schrijft is en in de tijd en in de ruimte van zijn partner gescheiden essentiële en perifere aspecten van het briefschrijven bij de beoordeling speelt het rijtje voorwaarden de doorslaggevende rol daar gaat het in de eerste plaats om aspecten van de brief waar traditioneel veel te lang aan werd gehecht zoals spelling formules en schikking komen maar in de tweede duidelijk ondergeschikte plaats als je het briefschrijven situationeel dus van de inhoud uit benadert verhuist dat allemaal waarde periferie het heeft meer met de afwerking met de uiteindelijke presentatie dan met de essentie te maken je kunt het daarom beter voor een soort afwerkingsfase reserveren 5 je laat de leerlingen het eerst maar doen van de situatie uit pas als de werkstukken er zijn bespreek je met hen de vormgeving in de meeste gevallen zo weet ik uit ervaring is dat voor de leerlingen ook geen echt probleem ze weten uit ervaring al wel hoe een brief eruit kan zien dan heeft het geen zin om hen telkens weer met een soort theorie van de brief lastig te vallen zo maar in het ijle weg de brief die in bijlage is opgenomen staat er helemaal zoals een dertienjarige aso leerling hem schreef alleen is het handschrift voordruk moeten wijken de rest is allemaal onveranderd gebleven wie die brief aandachtig leest zal er nog wel wat onnauwkeurigheden in vinden herhalingen geen hoofdletter voor u eigen woonplaats in plaats van het verzonnen elzegem enz schokkende te korten zijn er evenwel niet ik ken tal van vaardige volwassenen zeker ook leraren die het niet beter zouden doen 349 ik hoop echter dat vooral het volgende opvalt dat de schrijvende leerling een gemiddelde uit een twintigtal echt greep heeft op de situatie mij is sterk opgevallen dat de leerling tijdens het rollenspel een

hoop heeft opgestoken het schrijvende kind is er immers zeer behoorlijk in geslaagd om zich de bestemde meling voor ogen te halen en om terzelfdertijd goed binnen een bescheiden verzoekende rol te blijven alleen het argument van de latere trein snijdt geen hout hugo de jonghe ten doorn 6 1852 beigem bibliografie jonghe h de taal en tekst moedertaal didactisch handelen in praktische modellen leuven acco 1974 griffioen j zeggen schap groningen wolters noordhoff 1975 brinke s ten the complete mother tongue curriculum groningen wolters noordhoff longman 1976 griffioen j h damsma zeggenschap groningen wolters noordhoff 1978 de leidse werkgroep moedertaal didactiek een handleiding voor het voortgezet onderwijs muiderberg coutinho 1980 daems fr j pepermans r roger leren leven in taal een moedertaal didactiek malle de sikkel 1982 van peer w tielemans instrumentaal fundamentele en modellen voor moedertaal onderwijs leuven amersfoort acco 1984 noten 1 daar kan men alle didactiekboeken van de laatste vijftien jaar op nalezen de jonghe 1974 griffioen 1975 ten brinke 1976 griffioen en damsma 1978 de leidse werkgroep 1980 daems 1982 van peer en tielemans 1984 volledige referenties zie bibliografie 2 ik verwijz hier naar het artikel teaching for transfer van d n perkins en g salomon in educational leadership 46 1 alexandria sept 1988 pp 22 32 daarin maken de auteurs het onderscheid duidelijk tussen low road transfer en high road transfer low road transfer doet zich automatisch voor als overdracht van leerresultaat naar nieuwe situaties op voorwaarde dat er perceptionele gelijkheid bestaat met de originele context voor de tweede hoogste vorm van transfer is er bewust overleg nodig de lerende moet zich het kenmerkende van de situatie bewust worden om er in andere geheel of gedeeltelijk gelijkaardige situaties gebruik van te kunnen maken het is wel duidelijk dat hier een mooi argument ligt voor situationeel aangepaste taalbeschouwing met de voorgestelde aanpak is op deze vorm van transfer gemikt 3 ik geef de voorkeur aan het transparant in de klas ontstaat dan een sfeer van gezamenlijk bepraten van wat men ook samen bekijkt een nadeel is dat de straatnamen gauw onleesbaar zijn voor wie verder af zit en dat het kaartje moeilijk individueel kan worden geraadpleegd in 350 verdere lesfasen dus toch maar met kopie werken maar dan geef ik er een per twee leerlingen en die laat ik vooraf samen even uitzoeken wat voor een probleem er voor anneke nijs wel kan zijn na de les halen de leerlingen die nog geen kopie hebben er wel eentje op 4 het heeft maar weinig zin om een telefoon in de klas te halen ze maken de gesimuleerde situatie nauwelijks echter of je zou een van de toestellen in een ander lokaal moeten zetten dan gaat de helft van het gesprek verloren essentieel is dat de leerlingen wel binnen gehoorsafstand maar niet binnen gezichtsafstand van elkaar zijn je kunt dat bereiken door ze aan weerszijden van een scherm plaats te laten nemen een uitklappend luik van het bord b v zodat de hele observerende klas beiden goed kan zien voor hoorn en bel verzinnen ze wel wat dat is van zeer bijkomstig lees perifeer belang 5 daardoor lig je bovendien nog helemaal in de lijn van het bekende schrijfmodel van flower en hayes wie dat niet zou kennen kan er een beschrijving van vinden bij i bochart en t tal mon schrijven jongleren met deelprocessen in levende talen 418 febr 1987 blz 104 107 bijlage dworp 23 november 1985 dag mevrouw ik kom met een verzoekje ik ben anneke nijs en woon op de akkerweg nummer 12 ik neem de trein om naar school te gaan

mijn probleempje is zou ik u mogen vragen de weg in uw prive domein te mogen gebruiken om naar het station te gaan de weg die ik normaal zou moeten afleggen om naar het station te gaan is ongeveer zes kilometer lang langs uw prive weg is het slechts twee kilometer lang ik weet wel dat ik nog jong ben en dat ik die afstand gemakkelijk twee keer per dag kan afleggen maar ik doe het vooral om mijn moeder die nogal zwak is van gestel en dan zou zij niet zo vroeg hoeven op te staan dan zou ik een latere trein kunnen nemen en zou ik ook vroeger en dus sneller thuis kunnen zijn en mijn moeder meer kunnen meehelpen ik beloof u indien ik gebruik mag maken van uw prive weg dat ik er geen misbruik van zal maken en dat ik uw prive weg enkel en alleen zal gebruiken tijdens het schooljaar om naar school te gaan mevrouw ik dank u al bij voorbaat anneke nijs anneke nijs akkerweg 12 1680 elzegem 351